

Боднарчук Михайло Максимович

кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри кримінального процесу та криміналістики Івано-Франківського навчально-наукового юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія»,

**ПОЯСНЕННЯ ОСІБ ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ДЖЕРЕЛО ДОКАЗІВ У
КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КРИМІНАЛЬНІ
ПРОСТУПКИ**

Законодавець на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22.11.2018 р. № 2617-VIII доповнив КПК України статтею 298-1, якою визначив коло процесуальних джерел доказів, які можуть використовуватися у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки, а також особливості їх використання у кримінальних провадженнях щодо злочинів [1]. Так, відповідно до абзацу 1 статті 298-1 КПК України, процесуальними джерелами доказів у кримінальному провадженні про кримінальні проступки, крім визначених статтею 84 цього Кодексу, також є пояснення осіб, результати медичного освідування, висновки спеціаліста, показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису [2].

У доктрині кримінального процесу віднесення законодавцем пояснень осіб до числа процесуальних джерел доказів у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки неодноразово піддалося критиці. Основним аргументом вчених є неможливість забезпечення достовірності цього доказу, що призводить до низки інших порушень вимог кримінального процесуального закону. Так, І.Л. Безпалько та М.Я. Никоненко відзначають, що пояснення не відповідає вимогам, які висуваються до процесуального джерела доказів, тому що не забезпечує достовірність отриманих доказів, сприяє порушенню прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, а також створює умови для

зловживання правом посадовими особами державних органів [3, с. 54; 4, с. 166]. Поділяючи таку позицію, Т.В. Волошанівська та І.В. Федоров пропонують внести зміни до статті 298-1 КПК України, якими виключити пояснення осіб із кола процесуальних джерел доказів у кримінальному провадженні про кримінальні проступки, але водночас передбачити, що пояснення осіб є виключно інформаційним джерелом доказів, а використання інформації, що міститься в них, допускається лише під час допиту осіб, що їх надавали, або надання доручення оперативним підрозділам і забороняється під час складання обвинувального акту [5, с. 256]. Невдаючись до поглибленого аналізу наведених обґрунтувань і пропозицій, потрібно вказати, що пояснення осіб широко використовується у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки, у зв'язку з чим більш доречно ставити питання не про доцільність як їх виключення з числа процесуальних джерел доказів, а про нормативне закріплення порядку проведення опитування та гарантій забезпечення допустимості та достовірності пояснень осіб.

Порядок отримання пояснень осіб нормами кримінального процесуального закону не врегульований. Водночас, законодавець надає дізнавачу повноваження щодо проведення опитування осіб (пункт 2 частини 2 статті 40-1 КПК України) і дозволяє для досудового розслідування кримінальних проступків відбирати пояснення для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку (стаття 300 КПК України) [2]. Із урахуванням наведених норм, пояснення осіб можуть одержуватися як під час проведення опитування осіб, так і шляхом їх відібрання. Опитування осіб може як проводитися в якості самостійної процесуальної дії, спрямованої на отримання їх пояснення, так і мати місце в ході проведення слідчої (розшукової) дії, як правило, огляду місця події. У зв'язку з цим, як відзначає С.О. Ковальчук, пояснення можуть фіксуватися шляхом як наведення у змісті протоколу слідчої (розшукової) або іншої процесуальної дії, в ході якої вони отримані, так і викладення в якості самостійного документа, а за необхідності – підлягають фіксації за допомогою технічних засобів аудіо- чи відеозапису [6, с. 502-503].

Пояснення можуть отримуватися від осіб як до, так і після внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Зокрема, законодавець прямо вказує на можливість відібрання пояснень для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (частина 3 статті 214 КПК України) [2]. Поряд із цим, пояснення осіб можуть бути отримані в ході огляду місця події, який у невідкладних випадках також може проводитися до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (частина 3 статті 214 КПК України) [2].

Суб'єктом отримання пояснень осіб, як вбачається зі змісту пункту 2 частини 2 статті 40-1 КПК України, є дізнавач. Водночас, у випадках, передбачених нормами законодавства, вони можуть бути отримані іншими уповноваженими суб'єктами. Так, абзац 1 частини 1 статті 33 Закону України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 р. № 580-VIII закріплює, що поліцейський може опитати особу, якщо існує достатньо підстав вважати, що вона володіє інформацією, необхідною для виконання поліцейських повноважень [7].

Отримання пояснень від особи отримується виключно за її згодою, що є вагомою конституційною гарантією забезпечення її прав. Жодна особа не може бути примушена давати пояснення, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні нею, її близькими родичами чи членами її сім'ї кримінального правопорушення (частини 1 і 3 статті 18 КПК України) [2]. Особа не несе відповідальності за відмову давати пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом (частина 1 статті 63 Конституції України) [8]. Повідомлення особі цих прав перед отриманням її пояснень є вагомою гарантією забезпечення допустимості цього доказу. З урахуванням норм частини 1 і пункту 4 частини 2 статті 87 КПК України, отримання пояснень від особи, яка не була повідомлена про своє право відмовитися від їх давання та не відповідати на запитання, або їх отримання з порушенням цього права, підлягає визнанню судом істотним порушенням прав

людини і основоположних свобод, що призводить до визнання таких пояснень недопустимим доказом [2].

У зв'язку з цим незрозумілою є позиція окремих суддів щодо тлумачення та застосування наведених норм Конституції України і КПК України. Так, надаючи відповідь на доводи захисника обвинуваченого ОСОБА_1 щодо недопустимості, з огляду на неповідомлення йому про право відмовитися від давання показань та не відповідати на запитання, його пояснень, наданих під час складення протоколу огляду місця події та використаних судом першої інстанції в обвинувальному вироку, колегія суддів Львівського апеляційного суду в ухвалі від 16.03.2021 р. у справі № 462/7163/19 вказала, що не вбачає порушення права на захист ОСОБА_1, оскільки відповідно до положень статті 63 Конституції України, які є нормами прямої дії, право на захист має підозрюваний, обвинувачений чи підсудний. Як уже зазначалося, на момент проведення огляду місця події ОСОБА_1 не перебував у жодному процесуальному статусі із наведених, у протоколі огляду місця події від 08.09.2019 р. (а. с. 104-105, т. 1) він вказаний як учасник даної слідчої дії, чим жодним чином не порушено його права [9]. Як вбачається з аналізу норм Конституції України і КПК України, встановлення факту неповідомлення опитаній особі зазначеного права повинно неодмінно призводити до визнання наданих нею пояснень недопустимими. Більше того, з огляду на вимоги норм частин 1 і 2 статті 23 КПК України суд отримує показання учасників кримінального провадження усно та не може визнавати доказами відомості, які не були предметом безпосереднього дослідження суду, крім випадків, передбачених цим Кодексом [2], а тому пояснення осіб не можуть покладатися в основу судових рішень.

Пояснення осіб, як і інші процесуальні джерела доказів, безпосередньо зазначені в абзаці 1 статті 298-1 КПК України, можуть використовуватися у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки, а в разі постановлення слідчим суддею за клопотанням прокурора відповідної ухвали – також у кримінальних провадженнях щодо злочинів (абзац 2 статті 298-1 КПК України) [2]. За відсутності такої ухвали використання пояснень осіб у кримінальних

провадженнях щодо злочинів є неприпустимим і призводить до їх визнання недопустимим доказом.

Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що пояснення осіб як процесуальне джерело доказів у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки є відомостями, які надаються ними за їх згодою в усній або письмовій формі під час опитування або шляхом витребування щодо відомих цим особам обставин, які мають значення для кримінального провадження про кримінальний проступок.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України від 22.11.2018 р. № 2617-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
3. Безпалько І.Л. Процесуальні джерела доказів у кримінальному провадженні щодо кримінальних проступків. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2021. № 2. С. 51-56.
4. Никоненко М.Я. Пояснення в системі джерел доказів у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2020 № 43. С. 163-167.
5. Волошанівська Т.В., Федоров І.В. Правовий статус відібрання пояснення на етапі проведення досудового розслідування за фактами вчинення кримінального проступку. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1-2. С. 253-256.
6. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / за ред. С.В. Ківалова та С.І. Кравченка. Одеса: Фенікс, 2020. 924 с.
7. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

8. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

9. Ухвала Львівського апеляційного суду від 16.03.2021 р. у справі № 462/7163/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95700443>.

Ваколюк Юлія Олександрівна

*прокурор, начальник Корецького відділу Здолбунівської окружної
прокуратури Рівненської окружної*

ДОСТАТНІСТЬ СИСТЕМИ ДОКАЗІВ, ЯК УМОВА ВІДКРИТТЯ МАТЕРІАЛІВ ІНШІЙ СТОРОНІ ПРИ ЗАВЕРШЕННІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Чинним кримінальним процесуальним кодексом України, задля забезпечення принципу змагальності сторін та рівності перед законом, запроваджено абсолютно нову для вітчизняного кримінального процесу процедуру відкриття матеріалів досудового розслідування іншій стороні.

Відкриття матеріалів досудового розслідування іншій стороні є формою реалізації права на справедливий суд, згідно якого кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права, як бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти нього та мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту, що закріплено у підп. "а", «б» п. 3 ст. 6 Конвенції про захист прав людини 1950 року, статті 14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 року, статті 24 Конституції України, п.п.1,2,14 ч.3 ст.42 КПК України. [1,2,3,4]

Право особи на ознайомлення з матеріалами досудового розслідування найважливіша умова реалізації загальних засад кримінального провадження,